

BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur

Nr. 64 2020 • Årgang 37 • ISSN online 2446-0648 • www.buks.dk

Nyt fra feltet

Nyheder

Merete Dael, Jan Helmer-Petersen og Beth Juncker (red.) (2021).

Børnekultur i Danmark 1945-2020.

Anmeldelse ved Helle Hovgaard Jørgensen

Anja Kirkeby (2020). Hør, hvad jeg tegner! Tegning i pædagogisk arbejde med børn

Omtale ved Herdis Toft

Merete Dael, Jan Helmer-Petersen og Beth Juncker (red.) (2021). *Børnekultur i Danmark 1945-2020*. København: G.E.C. Gads Forlag. 400 s. <https://gad.dk/boernekultur-i-danmark-1945-2020>.

Vi gengiver herunder en anmeldelse af Helle Hovgaard Jørgensen:

En god bog om børnekultur i Danmark de sidste 75 år.

Jeg kan varmt anbefale at få fat i bogen. For det første fordi man bliver glad af bare at se på omslaget, der er illustreret af Rasmus Juul, som også har lavet de farverige dobbeltsidede illustrationer, der indleder hvert af de seks kapitler. Når man bladrer den igennem er der mange fine fotos fra (især) dengang og nu samt andet billedmateriale, der er med til at give righoldige indtryk af børnekulturens historie siden Anden Verdenskrig. For det andet fordi bogen er spændende at gå på opdagelse i, fordi der er så meget ekstrap materiale.

Enkelte underkapitler indeholder f.eks. fak tabokse om meget forskelligt fra det børne kulturelle skatkammer, som f.eks. uddrag af ønskesedler fra 1960-1990 eller *Regler for*

gode sæder for børn fra 1676. Derudover er underkapitlerne også berigede med hel sides billedopslag og opslag, der kaster lys over emner, projekter og personer, der fortjener ekstra opmærksomhed. Emner som 'Designformidling til børn', 'Arkitekturformidling for børn'. Projekter som f.eks. 'Huskunstnerordningen' og 'Børns bybevidsthed' og portrætter af personligheder, der har haft særlig betydning for børnekulturen som f.eks. Jytte Abildstrøm og hendes betydning for dansk børneteater og Astrid Gøssels for musik. Det er alt sammen med til at gøre udforskningen af det børnekulturelle landskab både inspirerende og oplysende. Men først og fremmest står de seks velskrevne kapitler stærkt og gør sig gældende for nu.

Det er Dansk børnekulturhistorie de sidste 75 år, der fortælles i *Børnekultur* (2021). Den er blevet godt modtaget. Det fremhæves, at den har manglet, fordi det faktisk er første gang, at nogen tager opgaven til sig og giver et bud på et overblik over et forholdsvis ustyrligt og vidtforgrenet felt. Det er en lang historie; som der står i indledningen, strækker den sig principielt fra middelalderen til i dag (s. 11). Redaktørerne har valgt at afgrænse, så det landskab der fortælles om i bogen, er dansk børnekulturhistorie de sidste 75 år. Begrundelsen er, at barndomslandskabet og de børnekulturelle muligheder har ændret sig radikalt de sidste 75 år, men også at det er på høje tid, inden kilder går tabt (s. 12).

I indledningen bliver det også klart, hvor vidt og bredt feltet er. Det drejer sig overordnet om børns møder med kunst og kultur – herunder udviklingen af barndom og børns institutioner, udviklingen af rim, remser (mundtlig kultur), lege, legesteder, udviklingen af kunstneriske og kulturelle oplevelses- og aktivitetsmuligheder (museer, musikskoler osv.), udviklingen af auditive og visuelle medier og digitale platforme. Det

er ikke så lidt. Redaktørerne lægger da også kortene på bordet:

»Vi har ingen ambitioner om at fortælle 'sandheden'. Vi har til gengæld en vision om at løfte fortællingen om det komplekse med-, mod- og samspil mellem børn, barndom, kunstnere, kulturformidlere, kulturinstitutioner, daginstitutioner, skoler, kultur-, social- og uddannelsespolitikere og deres respektive ministerier, som har udviklet, fornyet og beriget danske børns kulturelle hverdagsliv og skabt grundlaget for det internationale gennembrud«.

Det er historien om børnekultur der fortælles af forskere og fagpersoner, der har været centralt placeret i feltet i en årrække. Centralt står en forståelse af børnekultur, inspireret af blandt andre børnekulturforsker Flemming Mouritsen, som en treleddet størrelse, hvor kulturen både er for børn (ofte skabt af voksne hvad enten det er kulturprodukter som bøger og film eller kulturinstitutioner som museer, kulturhuse osv.), med børn og af børn. Og et børnesyn der er rundet af barndomssociologien og dens interesse for børns egne erfaringer med deres eget liv.

Barndom, leg og børnesyn

Bogen er inddelt i seks overordnede kapitler med tilhørende underkapitler. Barndom, leg og børnesyn indgår som centrale begrebskomplekser i børnekulturfeltet og bogen lægger derfor naturligt ud med tre underkapitler, der udfolder de begreber. Fælles er den historiske tilgang og forståelse af, at det er begreber i bevægelse. Ning de Coninck-Smith lægger i den forlængelse og logisk nok ud med et kapitel, der har titlen *Barndom i bevægelse*. Hun slår fast, at barndommen har undergået markante ændringer siden Anden Verdenskrig og derfra ridser hun udviklingen op med blik for kompleksiteten. For som hun spørger indledningsvis:

»Hvordan er samspillet mellem barndommen og samfundets udvikling med vel færdstat, FN-konventioner om børns rettigheder, kvindernes indtog på det lønede arbejdsmarked, skilsmisser og nye familie- og boligformer? Hvilken betydning har den øgede forskel mellem rig og fattig på børnelivet i Danmark? Hvordan italesættes barndommen af dens mange eksperter, statslige råd og lobbyister og hvilken rolle spiller forældrene og børnene selv, når livet ændrer sig, og computere fortrænger bøgerne på hylderne i børneværelset?« (s. 20)

For at imødekomme en nødvendig nær somhed i forhold til sammensæthederne i udviklingen af barndommen vælger hun først at belyse det hun kalder 'moderniseringen af barndommen' fra 1970'erne frem mod 80'erne og 90'erne, fordi det var i disse år »... børnelivet for alvor blev institutionaliseret og professionaliseret« (s. 22) som følge af velfærdsstatslige investeringer. Det fører, ifølge Coninck-Smith til en *homogenisering af barndommen*. Hun peger på, at det betyder, at børn får en fælles hverdag med børnehaver og skole, men at tidens barnesyn samtidig bevæger sig i retning af individualisering (s. 23). Dernæst tager hun fat i barndommen i begyndelsen af det 21. århundrede ved at interessere sig for den »(over)fokusering på børn og deres vilkår« (s. 23), der gør sig gældende her og som hun kalder 'barndommens spektakularisering', fordi barndommen vækker opsigt, den 'fylder meget' både kommercielt, politisk og som forældreskab og familieliv. Men også med sin dobbelthed. På den ene side er barndommen forbundet med nostalgi og 'evig sommer' på den anden side er der alle spørgsmålene om børns vilkår og hvor de færdes. Kapitlet giver et overblik over barndomshistorien siden 1945, som både er vedkommende og interessant. Barndommens spektakularisering glæder jeg mig til at læse mere om.

Herdis Toft skriver veloplagt om leg og slår tonen an fra begyndelsen ved at indlede med en børnesang fra 50'erne: *Nu er timen til ende...* Legen forbindes med fritiden eller frikvartererne og det er børns selvorganiserede leg, der er i fokus. Men rammerne for den selvorganiserede leg belyses, fordi de selvsagt har ændret sig de sidste 75 år. Samfundets legesyn ridses op i kapitlets indledning. I 50'erne fandt den ofte sted uden voksenopsyn: *»Legen var det tidsrum, børnene ventede på, det tidsrum, hvor de kunne gøre, hvad de sammen aftalte, at de havde lyst til. Sådan da...«*. Men i 90'erne ændrede synet på leg sig og blev en sag for den danske stat at værne om som følge af ratificeringen af FNs børnekonvention. I den forlængelse peger Toft på, at der i det 21. århundrede i stigende grad tales for, at *»...der med retten til leg følger en pligt til at lege«* (s. 44). Det betyder, at *»...voksne rammesætter en 'lærerig leg', så den kan finde sted på forud planlagte måder; børn skal gennem leg lære alt, hvad voksensamfundet finder vigtigt«* (s. 44). Legesyntet har ændret sig, og det har legens mødesteder også. En væsentlig pointe er, at *»Legen foregår dengang som nu på de mødesteder og i de fællesskaber, det er muligt for børn at skabe«* (49). Kapitlet interesserer sig for leg som et øverum og prøverum, om leg som børns kulturformidling og giver et bud på tre forskellige legetyper: funktionsleg, konstruktionsleg og som-om leg. Slutteligt lægger kapitlet op til kapitel 5 om den mest markante udvikling i børns legekultur i perioden, nemlig *»...de digitale mediers fremvækst og udbredelse«*.

Det tredje kapitel er skrevet af Beth Juncker og drejer sig om et *Børnesyn under omvæltning*. Det er et spændende og overskudsagtigt kapitel, hvor et børnesyn med vægt på, at børn er *beings*, fremhæves som centralt og med nuanceret forståelse af, at børn selvfølgelig også er på vej – *becomings*.

Men det væsentlige spørgsmål, som hun rejser er: *»Er børn primært fremtidens voksne eller er de også børn i en barndom med egne perspektiver på værdier, mening og betydning, som bør have vægt?«* (s. 70). Spørgsmålet er selvfølgelig retorisk, men værd at holde sig for øje, fordi voksne har gang i så mange projekter på børns vegne. Juncker er optaget af det, hun med sans for velanbragte og berigende metaforer kalder 'Børns sensitive erkendelsesveje – i modvind og medvind' og dermed er et andet centralt fokus hos Juncker, hvordan *»...det æstetiskes betydning i børns legende fællesskaber og i deres møder med kunst og kultur«* (s. 89) er blevet udforsket i perioden. Hun fremhæver den første universitetsuddannelse i børne- og ungdomskultur (1987), Tidsskriftet om Børne- og ungdomskultur (BUKS) og den nordiske interesse for børnefolklore, der startede i 60'erne og som kulminerer med etableringen af et nordisk børnekulturelt netværk (BIN) i 1995. Den fælles interesse for 'børnefolklore' har som sit centrale omdrejningspunkt spørgsmålet om, *»... hvad børn gør med børnefolklore«* (s. 91) og interessen fra børns legekultur med et humanistisk-æstetisk perspektiv er, ifølge de drivende kræfter, nødvendig for at væsentlige indsigter i *»...i børns legende, kreative, meningsskabende processer«* ikke går tabt. Disse processer har betydning for børns viden og selvindsigt og kan forbindes med børns kulturliv og kunstneriske og kulturelle oplevelser (s. 90).

Kulturpolitikken som ramme om børnekulturens mulighedsbetingelser og -felter

Det er som sagt historien om børnekultur, der fortælles. Det er den særlige børnekultur, der knytter sig til udøvende kunstarter som litteratur, teater, dans, film, musik, radio og TV og billedkunst og som har været på den politiske dagsorden i form af f.eks. den første børnepolitiske redegørelser i 1986, ratificeringen af FNs børnkonvention i 1991 og deraf følgende børneråd og børnekontor til folketingsvalget i 2019, hvor socialdemokratiets spidskandidat proklamerede, at hun ville være børnenes minister. Jan Helmer-Petersen skriver i kapitlet om *Samfundspolitik med barnet i centrum*, at: »Hendes ambitiøse udmeldinger kan ses som en kulmination på de forgangne 30 års gode viljer på børns vegne« (s. 98). Men også kulturpolitisk har børn været på dagsordenen med kulturpolitiske redegørelser, kulturenråd for børn og siden midt i 1970'erne har børn været en del af kulturlovgivning (filmloven, teaterloven, muesumsloven). Der tegner sig et generelt billede, hvor børn i løbet af de 75 år, der er gået, gradvist er blevet tænkt ind i både samfunds- og kulturpolitik.

Det er en vigtig ramme, bogen sætter for at forstå demulighedsbetingelserbørnekulturen har og har haft. På den baggrund er hver kunstart i det børnekulturelle felt blevet tildelt et kapitel, hvor forfatterene med vid og indsigt præsenterer både en udvikling inden for feltet og centrale værker, institutioner og personer inden for feltet.

Kapitel tre består af syv underkapitler om æstetiske børnekulturelle udtryksformer. Karin Esmann Knudsen lægger ud i 1967 med at fortælle om de fem store, der udkom samme år: Ole Lund Kirkegaards *Lille Virgil* og *Orla Frøsnapper*, *Halfdans Abc* (med illustrationer af Ib Spang Olsen), Benny Andersens *Snøusen og katten i sækken*,

Cecil Bødker *Silas og den sorte hoppe* og Flemming Quist Møllers *Cykelmyggen Egon*. Derfra kommer vi både tilbage til 'skolelærerlitteraturen', det Knudsen kalder en »...kulturradikal billedbogstradition«, der opstod i 1930'erne med f.eks. Egon Matthiesens *Mis med de blå øjne* (1949) hen over tegneserier og samfundskritiske børnebøger (f.eks. Bent Hallers *Katamaranen*) til sproglige eksperimenter og aktuelle tendenser. Kapitlet favner vidt, men vi guides igennem med velvalgte nedslag på gode eksempler og sidder tilbage med en form for inspireret overblik efter endt læsning.

Samme fremgangsmåde er valgt i de øvrige kapitler. Som læser føres man med sikker hånd gennem kunstarternes historie og ind i udvalgte værker og udtryksformer inden for kunstarten. Fokus er nænsomt rettet mod børns positioner og perspektiver i de børnekulturelle udtryksformer. Børns møde med teater, dans, film, musik, radio og tv samt billedkunst og de mulighedsbetingelser der er og har været ridses op og diskuteres på interessant og relevant vis.

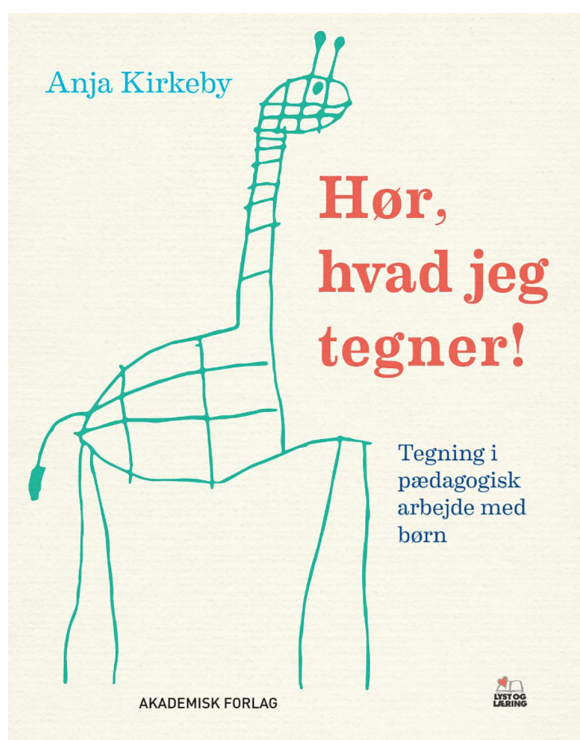
Kapitel fire tager fat på kulturformidlingen, som den finder sted i dagtilbud og skoler, på biblioteker og museer. Men også formidlingen af arkitektur og design, der også er en del af børns dagligliv.

I det femte kapitel tager Carsten Jessen og Anne Mette Thorhauge sig af *En ny medieverden i fremvækst*. Kapitlet fortæller om den digitale medieudvikling fra 1980'ernes ikke særlig betjeningsvenlige computere til i dag, hvor digitale medier er langt mere intuitive og dermed lettere at gå til. Det er historien om computerspil og Commodore 64'eren, der krævede forholdsvis stor teknisk viden hos brugerne, ligesom det var en kompleks opgave at downloade programmer til computerens hukommelse (s. 354) over 1990'ernes 'nye' online sociale medier som *Arto*, *Habbo Hotel* og *Gosupermodel* til vore

dages visuelle sociale medier som *TikTok* og *Snapchat* og hvor ethvert barn ved, hvordan man installerer en ny app på tablet eller telefon. Jessen og Thorhauge rejser det vigtige spørgsmål, som den generelle optagethed af børnekultur også afspejler, nemlig *hvad børn gør med medierne?* Børnekultur drejer sig om børnene og dermed understreges et fokus, hvor børns perspektiver med fordel kan inddrages i både det professionelle og private møde mellem børn, kunst og kultur.

Det sidste kapitel om *Børnekultur i det 21. århundrede* understreger da også, at børnenes »...stemmer er en vigtig del af Danmarks kulturelle demokrati« (s. 374) og, at møderne med »...alle de andre alfabeter – bevægelsens, stemmens, lydenes, tonernes, klangens, farvernes, formernes alfabeter« er vigtige, også for børn. Disse andre alfabeter giver nemlig børn et langt rigere 'sprog', der kan åbne andre verdener og universer for dem.

Jeg glæder mig til en toer, som dykker ned i børnekulturen NU. Som udforsker den spektakulære barndom, som Coninck-Smith løfter en flig af, og som tager fat i legen som den udfolder sig på børns legepladser i det 21. århundrede, hvad enten de er for, med eller af børn.

Anja Kirkeby (2020). *Hør, hvad jeg tegner!*
 Tegning i pædagogisk arbejde med børn.
 Akademisk Forlag, København, 163 s. <https://www.akademisk.dk/hoer-hvad-jeg-tegner>

Vi gengiver herunder bogens forord skrevet af Herdis Toft:

Børnetegninger i et udviklingsperspektiv

For længst har psykologer grundigt undersøgt og analyseret børnetegninger ud fra deres faglige forståelsesramme: nemlig som fænomener med skematiske og stadiemæssige fællestræk. Med afsæt i psykologisk udviklingsteori fremanalyserer de, hvor et barn har været, er nu og fremover vil være på vej hen tegnemæssigt betragtet. Oveni har pædagogiske fremstillinger påpeget, hvordan de voksne omkring barnet kan understøtte den skematiserede udviklingsproces. Fælles for alle disse undersøgelser er, at de fremstår med et voksenperspektiv. En udvalgt tegning skal repræsentere en bestemt station, som barnet med nødvendighed må standse op på i kortere eller længere tid, før det kan fortsætte videre frem mod et (udvokset) endemål. Tegningen er et objekt, et fastfrosset ydre

billede, som lader barnets indre, dets mentale og kognitive udvikling, komme til syne. Tegninger »bundtes« ud fra ligheder, lige som det enkelte barn »bundtes« med alle andre børn på samme (naturgivne) udviklingstrin. Skemategninger tænkes at kunne hjælpe os voksne med at stille en diagnose for, hvor et tegnende barn befinder sig udviklingsmæssigt.

Børns tegning(er) i et udvekslingsperspektiv

Et sådant udviklingssyn er under hastig afvikling. I stedet er fremvokset en ny tilgang, der bygger på et børneperspektiv. Det er også et syn, som rummer viden om, at tegninger historisk og lokalt set er kulturelt betingede: Børn tegner ikke med en i luften frit svævende hånd. Børn bruger tegneredskaber, der teknologisk set har ændret sig siden deres forældres og forfædres tid. Ethvert barn tegner og udvikler sig gennem relationer med andre børn, med unge og med voksne. Deres udvikling sker som indvikling og udveksling. Børn låner, griber og bruger tegneredskaber af enhver slags. Og de befinder sig ikke pænt på skemalagte stationer, nej, de bevæger sig hid og did, opstøver og følger spændende spor i alle retninger i den visuelle kultur; de snuser, inspireres, bruger løs. De leger, mens de tegner, og tegner, mens de leger. De imiterer, de kopierer, de øver sig. Ved at tegne »af« efter andre tegner de sig »ind i« det legefællesskab, som tegneprocessen er en del af – de deler tegnestrategier med hinanden og med-deler sig gennem fortælling til hinanden. Først og fremmest leger de med hinanden.

Børns tegneprocesser er derfor tit præget af det, som den norske børnetegningsforsker Nina Scott Frisch har kaldt for »løbeildseffekten«: Legende børn i fx en børnehave kan blive så spontant optaget af at lege noget bestemt, at de river andre børn med sig – flere og flere – legen spreder sig

som løbeild i tørt græs. Ved at analysere børns tegneprocesser mens de foregår, kan man iagttage den samme hurtige spredning. Et barn tegner fx en bestemt figur på en bestemt måde, barnet ved siden af imiterer, inspirationen løber fra den ene tegning til den næste og videre rundt om bordet.

Løbeilden kan også springe og bevæge sig uventede steder hen. Børn tegner nemlig ikke bare af efter hinanden eller efter andre forbilleder fundet i fx medier. De stræber også efter at opnå det, som legeforskeren Flemming Mouritsen har kaldt en »gennemøvet spontanitet«. En sådan kulturel kompetence eller know-how er nemlig nødvendig, hvis leg (med andre) skal kunne lykkes. Ved at blive god til at tegne noget bestemt på en bestemt måde kan man samtidig blive god til at improvisere, variere, kombinere på nye måder. Børnene kan indvikle sig i, udveksle om og kreativt føre en (tegne-)leg i ukendte retninger.

Børns tegninger i pædagogisk arbejde

Forfatteren til denne bog, Anja Kirkeby, har med den herlige titel, *Hør, hvad jeg tegner*, tydeliggjort, at det er tegneprocessen i al dens sanselighed, hun fokuserer på.

Som studieleder for Master i børne- og ungdomskultur (MBU) mødte jeg billedkunstner og pædagogunderviser Anja Kirkeby som en studerende, der var stærkt optaget af netop den processuelle og kulturelle forståelsesramme for børns æstetiske udtryksformer i leg. Allerede før hun blev master, var hun i færd med at planlægge en bog, der skulle gøre op med den udviklingspsykologiske stadieteori og analysere børns tegninger som ét blandt flere mulige kropsligt og sanseligt baserede »legesprog«. Hun ville vise, hvordan tegnesproget er børnenes tidligt udviklede »skriftsprog«, der gør det muligt for dem at være med-delsomme i legen.

Nuligger bogen så her – til stor glæde for alle os, der har brug for at blive både informeret om og inspireret til, hvordan pædagogisk arbejde kan folde sig ud på baggrund af hendes indfølelse perspektiv på tegneprocesserne. Det er øjenåbnende at læse om, hvordan forfatteren analyserer og forstår de mange gengivne tegninger ud fra sin faktiske viden om, hvordan de blev til – og hvad de skulle bruges til. Læserne vil fremover kunne SE og HØRE børns tegninger på helt nye måder. De vil ikke mindst blive godt vejledt i, hvordan pædagogisk arbejde kan tilrettelægges ud fra et børne- og legeperspektiv. I bogen finder man teorier om børns tegning, om deres leg og fortællinger, om deres fokus på at opnå visuel kontrol, deres eksperimenter osv. Disse teorier og begreber demonstreres også i brug på konkrete eksempler, og så leder de som sagt videre til konkrete anvisninger på, hvordan pædagogisk praksis kan tage sig ud i respekt for tegningers betydning for børn.